

Az ördögszekerek nyomában 2. rész¹

Császártöltés²

Története³

„Mert az élet az valami roppant különös dolog. Az úgy odaköti az embert a földhöz, egy völgy hajlatához, vagy egy domb oldalához, úgy odaköti még akkor is, ha nehéz és nyomorúságos élet, hogy az ember lassanként odanő hozzá, gyökeret ereszt belé s lassan otthonának kezdi érezni akkor is, ha idegen.”⁴

Császártöltés területén érdemlges régészeti ásátás nem folyt, ezért nagyon nehéz a múltbéli eseményekről képet alkotni. Valószínűsíthető, hogy a környékbeli településekhez hasonlóan itt is élhettek már az ősidők óta emberek. Az ismert leletek alapján kijelenthető, hogy a szarmaták és az avarok biztosan lakták már ezt a térséget. Változatos földrajzi adottságok jellemzik a település környékét, hiszen egynegyed része a Solti-síksághoz tartozik, ártéri jellegű terület. Ez az örjegi terület lápos, zsám-békos, gazdag flórával és faunával

rendelkezik. A másik háromnegyed része viszonylag barna homokos rész, amely kelet felé haladva egyre homokosabb, néhol – az Illanccsal⁵ határos részekenél – már szabadon mozgó futóhomok. A különböző részek között 15-20 méteres szintkülönbségek is lehetnek. A Kecel és Baja között húzódó magaspárt adja a természetes határvonalát a két különböző adottságú területnek. A község határában nagy kiterjedésű erdőterületek is húzódtak. Ez a vidék a honfoglalás után Árpád fia, Solt vezér felügyelete alá tartozott. A tatárjárás és a török dúlás sem kímélte, hiszen itt húzódott a fő kereskedelmi útvonal a déli területek felé. A történelmi ismereteink alapján kijelenthető, hogy a török uralom után kialakult munkaerőhiány tette szükségessé a térség betelepítését, hiszen a földterületek parlagon heverve elvadtak és kihasználatlanul álltak. Az 1690-es évektől kezdődően már találkozhatunk a birtokosok magánte-
lepitésével. Állami szinten csak 1755

A határban

- 1 Az írás – mely a Nemzeti Erőforrás Minisztériuma Anyanyelvpolók Szövetsége Anyanyelvi pályázatára készült, 2011-ben – első része a 19/1-es számban (70-76. oldal) jelent meg.
- 2 Ld. 1-2-3. számú mellékletek
- 3 Forrás: Bánáti Miklós: Huszonkét évtized az új hazában, Császártöltés község történeti adattára 1744-1964-ig; Kecskemét, 1967.; Walter János naplója, Császártöltés, 2001.
- 4 Wass Albert, www.citatum.hu; 2011. április 18.
- 5 Illancs: A homokhátság legmagasabb vonulata, a Kiskunság déli végén, a Sárköz és a Tisza- völgy között fekvő terület, amelyet az uralkodó északnyugat irányú szelek a Duna hordalékából építettek fel. Amikor a szélfúttá homokszem a felszínnek ütközik, az ott lévő szemcséket szélirányban löki tovább: lassan buckának, bálnahátnak nevezett dombot vagy gerincet épít. Ezek a homokdombok itt 160- 170 méterig emelkednek (pl. Kopasz- hegy 165 m, Ólom- hegy 172 m, Vastag-hegy 159 m).; Nebojszki László: Illancsi pillantások; www.természetvilaga.hu; 2011. április 19.

A Báger partján

után, Mária Terézia telepítésrendelete nyomán indult el ez a folyamat. Német parasztokat és iparosokat hívtak hazánk területére. II. József folytatta édesanyja munkáját és ezáltal közel félmillió telepes érkezett a gyéren lakott területekre. Az ide érkező parasztok házhelyet, szántóföldet és kaszálót kaptak. Egészen az 1820-as évekig húzódott ez az időszak. *Császártöltés hivatalos megalapításának dátumát 1744-re teszik a kutatók és Patachich Gábor kalocsai érsek nevéhez kapcsolják.* Valószínűsíthető, hogy a Csákányfő pusztanévől keletkezett a falu neve. Nevének írásos nyomát 1734-ig nem sikerült felfedezni semmilyen okiratban, ekkor is csak „Csakanyfeo” pusztaként említik. A néphagyomány többféleképpen is magyarázza a nevét, ezekre azonban nincs írásos bizonyíték. Az egyik változat szerint a Bécsből hazafelé tartó Szulejmán török szultán számára kellett utat és töltest készíteni. A másik

magyarázat II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez köti, aki 1704-ben erre vonult át seregével, amikor Kiskőrösről Bajára tartott. A harmadik változat Mária Terézia látogatását nevezi meg az út- és töltesépítés okaként. A negyedik I. Ferenc német-római császár Hajóson, az érseki kastélyban tett látogatásához kapcsolja.

A község hivatalos telepítő levele 1966-ban került elő a kalocsai érseki levéltár anyagából. Ebben szigorú szabályokhoz és kötelezettségekhez kötötték a letelepülést. Megállapították az adóterheket, rendelkeztek a kötelező robotról és ajándékokról, előírták a szőlőtelepítéseket. 1744 nyarán kb. 50-60 család vállalta az áttelepülést, akik Würtenberg délkeleti részéből, Oberschwabenből indultak útnak a jobb élet reményében. A legtöbben a Dunán érkeztek Kalocsára és onnan jöttek tovább szekereken és gyalogosan. A betelepülők az érsekség szabad jobbágjai lettek, vagyis megtarthat-

ták a szabad költözködés jogát, de vállalniuk kellett a hűbéri terheket. Legsürgősebb feladatuk a házépítés volt, hogy még a tél beállta előtt fedél kerüljön a fejük fölé. Az első földosztásra 1747-ben került sor. A földek feltörésében az érsekségtől – kedvezményes törlesztésre – kapott ökrök igaerejére és saját kemény, áldozatos munkájukra számíthattak csak.

1832-ben a Kalocsai Székesfőkáptalan átvette az addigi érseki birtokokat, így a község új földesurat kapott. Ez a változás előnnyel, könnyebb étellel nem járt az itt élők számára. A levéltári anyagokban több panaszlevelet is találhatunk ebből az időszakból. Kedvező fordulat még a jobbágyfelszabadítás után sem állt be a töltesiek életébe. 1857-ben az úrbéli váltságot szabályozó „Egyezség” rendezte a volt jobbágyok és földesuruk, a kalocsai káptalan jogi és gazdasági viszonyát. A váltság anyagi terheit a lakosság csak nagy nehézségek árán tudta előteremteni, hiszen 1863-ban a nagy aszály miatt, szinte az éhhalál küszöbére kerültek az emberek, nemcsak a faluban, hanem az egész környéken is. A régi uradalmi gazdálkodás megváltozott, a káptalani földeket a helyi gazdák bérletébe adták, azzal a feltétellel, hogy a homokos részekre kötelesek erdőt telepíteni. Az 1880-as években zajló agrárváltságot az itteniek is megérezték, sok paraszti gazda ment tönkre. Azonban jót is hozott, mert ennek következtében csökkent az ugaron álló földterületek nagysága és a kapás növények részes művelése is ekkor terjedt el. A szőlőültetvényeket sújtó filoxéria fertőzés miatt új szőlőket ültettek. A peronoszpóra megjelenése pedig a permetezés szükségességét vonta maga után. A gabona nyomtatásáról ekkor kezdtek áttérni a gépi cséplésre. Az 1900-as évek kedveztek a gazdálkodásnak, hiszen a világpiaci árak folyamatosan emelkedtek és szép haszonra tehetett szert, aki gondos gazda volt. Az I. világháború éveit visszavetették a fejlődést, a falubeliek közül 102 ember halt hősi halált a fronton. Sokan megsebesültek a besorozottak közül, huszonegyen rokkantként tértek haza. A legnagyobb teher az itthon maradt nőkre és gyerekekre hárult. Az őszi-rózsás forradalom és a Tanácsköztár-

Paprikaszedés

saság napjai csak tovább nehezítették az itt élők mindennapjait. A falusiak szorgalmas és állhatatos munkájának köszönhetően az 1920-as évekre kissé javult a helyzet, azonban megoldásra várt két égető probléma: a *vízszabályozás* és a *földreform*. A háború kitörése előtt már elindult a *Dunavölgyi Leccsapoló Főcsatorna* építése, de a munkálatok félbe maradtak. 1925-re elkészült a szomszédos falvak határával közös rész is, így lehetővé vált az őrzegi mocsaras területek leccsapolása és a termelésbe való bevonása. A belvízkérdés megoldása sikeres volt, ám a földosztás nem hozott igazi áttörést. Kevés területet osztottak szét sok ember között, így a családok továbbra is bér munkára kényszerültek, ha nem akartak éhen halni. Az 1929-ben kirobbant világgazdasági válság a mezőgazdasági termelésre is rányomta bélyegét. A termények ára lezuhant, értékesíteni lehetetlen volt. Ismét sokan kerültek a tönk szélére. Közel öt évbe telt, mire kicsit is enyhülni látszott a helyzet és elindult egy lassú fejlődés. Új szőlőket ültettek, baromfit neveltek, sertést és marhát hizlaltak a gazdák. A töltési borok országos hírévé váltak és igen keresettek voltak. A partfalba vájt pincesorok kiépültek, megszépültek a szorgos gazdák keze nyomán.⁶ A viszonylagos nyugalom évei után ismét viharfelhők gyűltek hazánk kéklő egén és a hábo-

rú szele újból végigsöpört Európán. Nyomában romba dőlt házak és derékba tört életek maradtak. A falu is sok fiát áldozta fel a haza oltárán, akik visszatértek a többévnnyi „malenykij robotból”, soha nem tudták elfeledni a látott borzalmakat. 1947-ben újabb szörnyűség várt az itt élőkre, a kitelepítés. Mindent elvettek tőlük, a házat, a földet, az állatokat. 115 családot vittek el fél év alatt. Helyükre a Felvidékről telepítettek be közel 200 családot, akik a kitelepítettek házaiba lettek elszállásolva, és megkapták a hozzájuk tartozó ingóságokat is. Az őslakosság

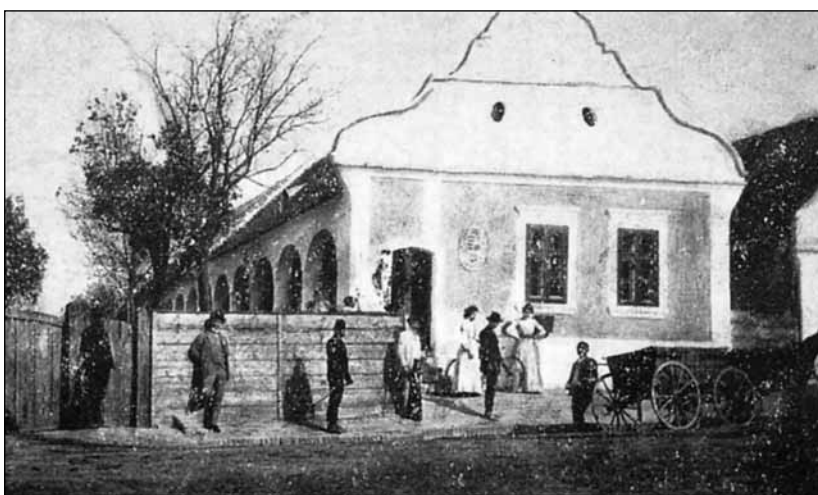
nagy része apránként visszatért a faluba, ismerősöknél, rokonoknál húzták meg magukat, és a semmiből próbálták újramegteremtés az életet. Keserves évek következtek rájuk, de szívós kitartásuknak köszönhetően apránként visszavásárolgatták földjeiket a betelepültektől, akik közül csak kevesen tudtak gyökeret növeszteni és idővel továbbálltak. 1945-47-ig több részletben is földosztást tartottak, amely lehetővé tette, hogy az eddig cselédsorban, főleg napszámból élő emberek maguk is gazdákká váljanak. A következő időszakban az állami gazdaságok

Angeli Rézi kétébe kötése

⁶ Ld. 10. számú melléklet

és a termelőszövetkezetek alapítása volt a hivatalos fejlődés útiránya, hiszen teljesen ellehetlenítették az egyéni gazdálkodást.⁷ A szocializmus azonban jót is hozott, hiszen a falu rohamos fejlődésnek indult. Kiepült a helyi ivóvíz és elektromos hálózat, kibővítették az általános iskolát, az óvoda is nagyobb épületet kapott. A könyvtár, az orvosi rendelők, a gyógyszertár kényelmesebbé tették a mindennapi életet. A falu építése, szépítése mind a mai napig fontos az itt élőknek. Az utcákat járva gondozott virágoskerteket, rendben tartott portákat láthatunk ma is. A község régi és új temetőjének rendezettsége példaértékű a környék települései számára. A legnagyobb gond a munkahelyek hiánya, ez az oka annak, hogy a falu egyre inkább elnéptelenedik. A fiatalok tanulmányaik befejezése után nem térnek vissza, csak látogatónak járnak haza. A helyi önkormányzat minden eszközzel igyekszik megtartani a kisgyerekes családokat. A teljesség igénye nélkül néhány példa: ingyenes tankönyv, óvodai és beiskolázási támogatás, jutalmak a kiválóan teljesítők részére. Remélhetőleg az elkövetkező időszak kedvezően hat a népesség növekedésére és megáll a település előregedése. Bízom benne, hogy van jövője szülőfalumnak és még sokáig gyönyörködhetünk virágos utcáiban.

Posta a faluban

Császártöltés helynevei⁸

Malomárok, Malompatak: A falun keresztül folyó kis ér neve, amely a legalacsonyabb részéről gyűjtötte össze a csapadék- és talajvizet. Valamikor összeköttetésben állt a Kélesi tó vizével és egy vízimalmot hajtott. A falu határában tóvá terült és kedvelt fürdőhelye volt a gyerekeknek. Ma már csak csapadékos időszakokban folyik benne víz.

Nagytó: Teljesen eltűnt, a régi öregek elbeszéléseiből tudunk róla. Sokan fulladtak a vizébe lóusztatás, fürdőzés közben.

Kistó: A falu északi felén, a téglagyárral szemben volt, mára teljesen

kiszáradt. Mezőgazdasági termelés folyik rajta.

Kendertó: A kender áztatására használták, gazdag volt vízi szárnya-sokban. Az 1960-as években tereprendezés során teljesen eltűntették, nyoma sincs ma már.

Szamárvölgy, Szamarhegy / Eselberg: Valószínűleg az itt tartott szamarakról kapta nevét. Remek hely télen a szánkózásra.

Kékvölgy: Két völgy találkozását nevezik így. Az elhallások miatt sokan Kékvölgynek hívják.

Hosszúsor / Lange Reihe: Ma is használt elnevezés, bár hivatalos neve Kossuth utca. Ez lehetett az első telepések otthona. Két magas, észak-nyugati irányban húzódó partfal közt található. Legmélyebb pontján fut át a Malompatak. A partfalakba pincéket vájtak, amelyeket a mai napig használnak. Alatta, előtte épültek a házak, amelyek így védve voltak a széljárástól. A leghosszabb utca a faluban, kb. 2 km.

Hofstelle: A mai Petőfi utca területét hívták így, ahol a régi gazdák kertjei voltak. Ez a rész a Hosszú sori partoldal tetején található. Ezeket a sváb neveket már csak a régi öregek használják.

Fuchsschwanz: A mai Zója utca területe, amely a régi falu magját képezte. Itt állt az első községháza is.

Herrschaftsweingarten: Az uradalmi szőlők 25-30 kat. hold nagyságú területét hívták így, ahol a falu népe a kötelező robotot teljesítette. 1769-ben

A császártöltési hengermalom

⁷ Ld. 9. számú melléklet

⁸ Forrás: Bánáti Miklós: Huszonkét évtized az új hazában, Császártöltés község történeti adattára 1744-1964-ig; Kecskemét, 1967.; Walter János naplója, Császártöltés, 2001.; Schindler János, Vigula Sándor visszaemlékezései;

említik először, az 1860-as években vághatták ki véglegesen. Neve felesébe merült.

Gutis Hohl / Kissori pincesor: „Gut ist die Hohl!” - „De jó ez a hajlat!” - felkiáltásból eredeztethető elnevezés, még az első telepesek idejéből.

Újpest: 1908 táján kezdet kiépülni ez a rész. Nevét valószínűleg onnan kapta, hogy az itt házat építők közül sokan Pestre jártak dolgozni.

Kőbányai telep: A tőzégyszél mellett végzett földmunkák során kődarabokat találtak a munkások, amely miatt kőbányaként kezdték hívni ezt a területet.

Bivalyos dülő: Neve arra utal, hogy esős időben csak bivalyokkal vontatott kocsin lehetett rajta átutazni.

Morcs dülő: A legenda szerint még a betelepülő családok közül egy eltévedt és a mocsárba veszett. mor-sch /korhadt/ – morcs

Ökörjáró: Marhalegelő volt hosszú időn át.

Boszorkány hegy, Boszorkány völgy / Hexeberg: ez a környék kísérteties volta miatt kapta nevét. Szakadék, vízmosás, ágas-bogas fák, buja, szinte áthatolhatatlan növényzet jellemezte.

Messzelátó: Az elbeszélések szerint valamikor egy fából készült kilátó

állt a homokdombon, amelyet térképészeti és katonai célokra használtak.

Csetáj: Az elnevezés keletkezését homály fedi. Az 1960-es évektől kezdve katonák állomásoztak rajta, harcok gyakorlatokat is tartottak itt.⁹

Kalocsai dülő: A Kalocsára vezető földút után kapta nevét.

Kálvária föld: Ezért a területért a hajósi gazdákkal hosszú ideig pereskedtek a töltésiek. Ennek a „harcnak” az emlékére nevezték el így, hiszen egész kálváriát kellett megjárniuk érte.

Kifli dülő: Formája miatt kapta nevét, amelyet még ma is használnak, igaz csak kevesen.

Lantos dülő: A tulajdonosa után kapta nevét.

Tégláégető: Agyagos területű rész a hajósi határszélen, ahol tábori kemencét építettek közösen a gazdák és itt égették ki az építkezésekhez szükséges téglát.

Varjas: Az itt fészkelő vetési varjúkról nevezték el ezt a területet. Ma már csak elvétve találkozhatunk velük.

Mellékletek

1. számú melléklet

1. számú ábra

A terület vízrajzi képe a XIX. század elején¹⁰

2. számú melléklet

Császártöltés

„A címer hagyományos, alul csúcsos pajzs formájú, vékony fekete kerettel, melyben a címerkép érzékeny, fekete vonalakkal megrajzolt grafika, színei fehér és arany. Témája a Szentháromság. A két Istenalak, Atya és Fiú papirusztekercset mutatnak fel, mely az alapító okiratra utal, a település törvényességének első dokumentumára. Az Istenalakok egy-egy rozmaringágot tartanak, a tisztaság jelképét. Fejük felett kétféle glória, és a Szentlélek szimbóluma, a fehér galamb, amely barokkos formájával az alapítás korára is utal. Alul szőlőfürt, a szőlő- és borkultúra tradíciójának jeleként. A szőlő és a háttér színe arany. A címerpajzs kiegészítéseként alul az 1744-es évszámot, és alatta gót betűkkel Tschasartet felirat, /utalásként arra, hogy a községet német telepesek alapították./ A címer felett latin nyomtatott betűkkel Császártöltés felirat helyezkedik el.”¹¹

⁹ Ld. 5. számú melléklet

¹⁰ Nebojszki László: Illancsi pillantások; www.természetvilága.hu; 2011. április 19.

¹¹ www.csaszartoltes.hu; 2011. április 23.

¹² Fényes Elek Geographiai Szótára, Pest, 1851.; 201. o.

3. számú melléklet

„Császártöltés, német falu, Pest-Solt vármegyében, út. p. Hajóshoz 1 órányira, Sárközt a homoktól elválasztó hegység és Órjeg mentiben két domb között benyúló völgyben. Határa 9738 hold, u. m. 2500 szántó, 538 rét, 1100 legelő, 1500 szőlő, 1800 erdő, 300 beültetendő homok; az órjegi mocsár 2000 hold. Ezekből uradalmi szántóföld csak 128 hold. Földje vegyes sárga és fekete homok, leginkább rozstot terem. A helység végén van egy forrás, mellynek árokba húzása által tó képződött, melly most az uraságnak egy malmát hajtja. A szántóföldek közti völgyben pedig egy kis tó található. Végre az Órjeg nevű mocsár Akasztó helység határától kezdve a megye végéig, illetőleg Baja város határáig húzódik. Népessége 1538 lélek, kik 13 zsidót kivéve, római katolikuskok, paroch. templommal. Birja a falut a kalocsai káptalan.”¹²

5. számú melléklet

Csetáj¹⁴

4. számú melléklet

Pincesor¹³

VIGULA HAJNALKA: 1972. május 8-án születtem Kecelen. Felhőtlen gyermekkoromat Császártöltésen töltöttem, majd Kecskeméten a Katona József Gimnáziumban érettségiztem, utána férjhez mentem és közel húsz évig Kecelen éltem. Nyolc évvel ezelőtt új életet kezdtem, immár hat éve a két település között, a Vörös-mocsár természetvédelmi terület szomszédságában, gyönyörű helyen, egy alig száz főt számláló kistelepülésen, Kiscsalán lakom. Közel van mindkét, számomra fontos település, Császártöltésen a szüleim laknak, Kecelen a barátaim. Felőtt fejjel, sokévnnyi kihagyás után ültem vissza az iskolapadba. A bajai Eötvös József Főiskolán diplomáztam, andragógia szakon. A tanulmányaim idején – kiváló tanáraink ösztönzése nyomán – vált szenvedélyemmé a helytörténeti kutatás. Szívesen beszélgetek a környezetemben élő idős emberekkel, hiszen remek történeteket mesélnek a régmúlt időkről. A száraz adatok és tények így válnak élővé, szerethetővé és átadhatóvá. Jelenleg a Keceli Városi Könyvtár és Művelődési Házban dolgozom területi koordinátorként, a Nemzeti Művelődési Intézet kulturális közfoglalkoztatási programjának keretein belül.

13 www.csaszartoltes.hu; 2011. április 25.

14 Készítette: Ámann Tibor; www.panoramio.com; 2011. április 25.